

Bondepigens Brudfærd

... og det halve kongerige

Der var engang ...

For længe, længe siden blev Klods Hans gift med prinsessen, og Askepot fik sin prins. Rigtige eventyr ender med bryllup og med, at alle lever lykkeligt til deres dages ende.

Det har altid været vigtigt at blive godt gift, men hvad det betyder har skiftet gennem tiderne. Her vil vi koncentrere os om de danske bønders bryllupper i midten af 1800-tallet og se på, hvorfor og hvordan de blev gift.

Dur ikke, væk!

I 1800-tallets bondesamfund kunne de unge ikke alene bestemme, hvem de ville gifte sig med. Det var en beslutning, de skulle tage sammen med deres familie. Både brud og brudgom skulle leve op til en række krav, så man var sikret bedst muligt i fremtiden. Derfor valgte man mere af fornuft end af kærlighed. Manden skulle være i stand til at drive en gård, og kvinden skulle være en god husmor. Derudover gjaldt det om at blive gift ind i en familie, der havde ligeså mange penge som ens egen – og gerne lidt flere!

Der var altså krav til en frier, og de unge vidste stort set, hvem de havde mulighed for at blive gift med. Så gjaldt det bare om at vælge den, man syntes bedst om. Så selv om fornuft betød mere end et ungt, bankende hjerte, havde de fleste dog valgmuligheder.

Normalt ventede de unge med at blive gift, til de kunne overtage en gård eller et husmandssted. Enten overtog man sine forældres gård, når de gik på aftægt (pension), eller også sparede man op til sin egen gård. Dette tog mange år, og derfor blev man ofte først gift, når man var i slutningen af 20'erne eller i starten af 30'erne.

Til gengæld blev en enke eller enkemand ofte gift igen meget hurtigt. Gården skulle jo passes, og derfor gjaldt det om hurtigt at finde en ny og dygtig ægtefælle. En ældre enke ville derfor søge en ung mand, der kunne drive gården videre, og en ældre mand ville lede efter en ung kone, der kunne holde hus. Resultatet var ofte "skæve ægteskaber" generation efter generation. At den længstlevende forældre blev ved med at gifte sig til "ungt blod", betød så desværre også, at børnene i familien aldrig arvede!

Spørg eleverne:

Sammenlign Klods Hans' historie med hvordan man normalt valgte ægtemand. Er Klods Hans et "passende parti"?

HAN VIL HAVE TI KYS AF PRINSESSEN!

Når man var konfirmeret, blev man indlemmet i landsbyens pige- eller karlelaug. Det var ungdomsfællesskaber, der holdt "legestue" (fester) om lørdagen og arrangerede større dansegilder i løbet af året.

Lederen af karlelauget blev kaldt Gadebassen, og han delte hvert år de unge op i par. Resten af året skulle parrerne varte hinanden op til gilderne. På denne måde lærte de unge hinanden at kende, og året efter blev der dannet nye par. Gik nogle par med giftetanker, kunne man aftale, at manden kunne ligge på tro og love hos pigen. Dette betød, at manden med forældrenes godkendelse kunne besøge pigen om aftenen. De måtte ikke gå i seng med hinanden, men skete det alligevel, at pigen blev gravid, måtte manden gifte sig med hende.

Spørg eleverne:

Sammenlign Askepots historie med hvordan man normalt mødte sin kommende ægtefælle.

... SÅ FIK HAN PRINSESSEN OG DET HALVE KONGERIGE

Når aftalen om bryllup var i hus, blev der holdt forlo-

velsesgilde. Her gav de unge hinanden hånden og lovede, at de ville ægte hinanden. Nogle gange lagde forældrene deres hænder ovenpå og ønskede dem held og lykke. Ved dette håndslag var de to nu "fæstet sammen", eller forlovede. Forlovelsesringen kunne forestille to sammenflettede hænder, hvilket viser, hvor stor betydning man gav "håndslaget".

Langt op i 1800-tallet så man forlovelsen som så bindende, at de unge kunne flytte sammen og leve som mand og kone. Herefter blev der lyst for de unge i kirken: Tre søndage i træk fortalte præsten menigheden, at de to unge ville gifte sig. Hvis nogen var imod ægteskabet, kunne de nu stå frem. På denne måde kunne man sikre sig, at de ikke var gift i forvejen. Brylluppet og kirkens velsignelse fulgte, når man havde tid i forhold til høst og såning.

Traditionen med at forlovelse gælder for ægteskab går tilbage til før kristendommens indførelse i Danmark. Kirken var meget utilfreds med denne tradition og gjorde, hvad den kunne for at gøre den kirkelige vielse til den, der gjaldt efter loven. Det lykkedes først rigtigt i 1799, da en forordning afskaffede forlovelsen. Først da blev den kirkelige vielse den eneste form for ægteskab, der gjaldt efter loven, men traditionen med forlovelse fortsatte på landet langt op i 1800-tallet.

Spørg eleverne:

Sammenlign med hvordan vi bruger forlovelsen i dag. Hvad er vigtigst, forlovelsen eller brylluppet, og hvornår må man flytte sammen?

... OG BRYLLUPPET VAREDE I TRE DAGE

Ligesom i eventyrene varede et stort bondebryllup i tre dage, og der var indbudt op til 300 gæster. Brylluppet var et sammenskudsgilde: alle gæsterne hjalp til med mad og drikke. Her er et eksempel på, hvad velhavende bønder i 1855 brugte til et bryllup med 244 gæster:

10 gæs, 6 grise, 20 høns, 11 lam, 2 ½ ko og 15 ænder. 974 l. hvede, 600 æg, 70 l. smør, 16 kg kaffe og 32 kg sukker. 920 l. øl, 200 flasker vin, 65 l. brændevin, 38 l. ekstrakt (til punch), 19 l. rom.

Bryllupsmenuen var forskellig fra egn til egn, men man kunne for eksempel spise suppe med boller,

oksekød med peberrodssovs, stegte høns, silkegrød (grød kogt på mælk i stedet for vand) og lagkage. Til middagen drak man øl, vin og brændevin, og til kagen blev der budt vin eller kaffe. En mindre velhavende bonde kunne servere det samme uden dog at invitere så mange gæster.

Brudens kjole var i 1800-tallet ikke hvid, men sort. Efter brylluppet blev den brugt som hendes "pæne" kjole. På hovedet bar hun en såkaldt brudekrone. Den kunne være en forsølvet krone eller en hue pyntet med perler, bånd og glimtende flitterstads, der skulle ligne guld og ædelstene. Indenunder var brudens hår kunstfærdigt flettet og sat op i frisure. Nogle brude måtte sidde oppe det meste af natten før deres bryllup for at blive pyntet og måtte sove siddende i en stol for ikke at ødelægge frisuren. Brudgommen var ikke i tøj, der adskilte ham særligt fra de øvrige gæster, men han blev selvfølgelig gift i sit bedste sæt. Brudekronen blev først i slutningen af 1800-tallet erstattet af det hvide slør, som vi kender i dag.

Foto: Dansk Folkemindesamling

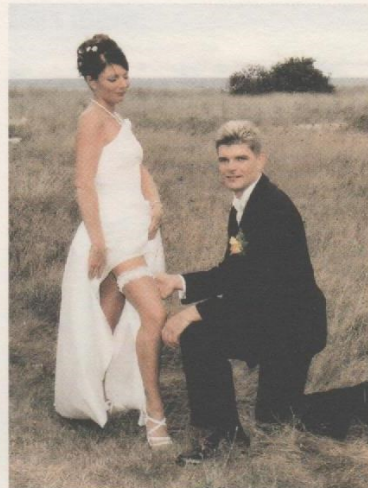

Foto: www.stamfoto.dk

På selve bryllupsdagen skulle brud og brudgom følges til kirke af bryllupsgæsterne. Dette hed brude-toget. Bruden blev hentet i hestevogn fra sit hjem og under stor ståhej og musik kørt mod kirken. Optoget blev fulgt af de såkaldte "forriddere". Det var unge mænd, der konkurrerede om at galopere hurtigst mellem kirken og optoget. Jo flere gange de red turen frem og tilbage, jo mere held gav det til brudeparret. Gommen blev hentet på lignende måde, og de to optog mødtes på et aftalt sted på vej til kirken.

Efter vielsen var der fest hos brudens forældre. Nu blev der spist, drukket og danset i loen. Og ved midnatstid overtog bruden officielt sin nye rolle som kone. Da det er hovedbeklædningen, der er brudens vigtigste symbol, skete overgangen ved, at hun fik udskiftet sin brudekrone med konehuen. Nogle steder var det brudens far, der gjorde det, andre steder brudgommen. Det kan sammenlignes med, at man i dag river brudens slør i stykker. Bryllupsnatten blev tilbragt i brudens hjem, og dagen efter vendte bryllupsgæsterne tilbage til endnu en dags festligheder.

På brylluppets sidste dag tog brudeparret i kirke for at modtage endnu en velsignelse. Hjemme igen var der nogle steder tradition for, at man bespiste egens fattige med levningerne fra brylluppet. Til sidst tog de nygifte af sted til deres nye hjem, og for at ønske dem frugtbarhed og velstand kastede man korn efter parret.

Spørg eleverne:

Kender I nogle eventyr, hvor man hører om bryllupper? Fortæl om bryllupper I har været til, eller har hørt om. Se på billederne af det gamle og det nye brudepar. Hvad er forskellen på bryllupstøjet dengang og nu?

HVEM ER DET, DER TRAMPER PÅ MIN BRO?

For at skræmme onde ånder væk under brudetoget blev der spillet høj musik og affyret bøsseskud. Sådan beskyttede man bruden, da hun på denne rejse var i særlig stor fare for at blive røvet af "de underjordiske".

En historie fortæller, at en brud engang skulle ride over en bro med sit brudetog. Hun faldt i åen, hvor åmanden straks tog hende og førte hende ned til sit rige. Åmanden var et væsen, der boede under åernes broer. Hendes brudgom forsøgte flere gange at få hende igen; han vovede sit yderste, men det var forgæves, han kunne ikke redde hende med sig. Men så fik han fat i Kjeld Runekævlø og lovede god løn for umagen, hvis Kjeld kunne redde bruden og skaffe hende igen. Det påtog Kjeld sig, og ved hjælp af kævlen – troldestokken – kom han ned til åmandens rige og slog trolde fordærvet med den. Åmanden faldt til jorden og måtte give fortabt. Da tog Kjeld bruden og førte hende tilbage til sin brudgom. (Det er denne historie, der ligger til grund for museets forestilling: *Bondepigens Brudfærd*.)

Der var megen overtro forbundet med bryllupper, og man var under hele brylluppet på udkig efter gode og onde varsler, der kunne fortælle om brudeparrets fremtid. Hvis bruden mødte en enkemand på vej til kirken, ville hendes liv blive kort; mødte hun en enke, ville brudgommen snart dø. Hvis bruden så gommen, før han så hende, ville hun få magten i ægteskabet, og hvis hendes brudekrone fangede en solstråle i kirken, betød de glimtende perler held og lykke. Det var også vigtigt, at brudeparret stod tæt sammen ved alteret, så solen ikke kunne skinne imellem dem. Så

kunne ingen onde øjne se imellem dem og ødelægge deres fremtid.

Bryllupsmiddagen spiste brudeparret i skæret fra såkaldte brudelys. Det var specielle lys, der blev støbt i en fælles form, og de repræsenterede brud og brudgom. Disse gav mange varsler. Det lys, der først gik ud, viste for eksempel hvem af dem, der ville dø først, og løb lysene, ville parret blive fattige.

Spørg eleverne:

Hvilken overtro har vi i dag ved bryllupper? Hvad med den nutidige bryllupstradition med at brud og brudgom ikke må se hinanden før brylluppet?

ACH DU LIEBER AUGUSTIN, ALLES IST VÆK VÆK VÆK

Hvis en pige blev gravid uden at være gift eller forlovet, blev hendes barn et "uægte" barn. Indtil 1790 kunne et sådant barn ikke blive døbt på samme måde som børn født i ægteskab, og det blev aldrig en del af landsbysamfundet på lige fod med de "ægtefødte." Mange håndværkerlaug ville for eksempel ikke lade uægte børn komme i lære. Selvom det allerede i 1790 blev gjort ulovligt at gøre forskel på "uægte" og "ægte" børn, har der været stor forskel på, hvordan man fra egn til egn har set på dem. Nogle steder blev

moren udstødt fra pigelaug og dermed fællesskabet, andre steder tog man det ikke så højtideligt.

Nogle forsøgte at komme af med deres uægte børn ved at dræbe dem som nyfødte og gemme liget. Hvis et dødt barn blev fundet, blev nogle af landsbyens unge piger kaldt frem, og så undersøgte man hvem af dem, der havde mælk i brysterne ved at "malke" dem. Blev man fundet skyldig i at have dræbt sin barn, var straffen døden.

Ligesom i dag kunne man dengang bede om skilsmisse. Kongen kunne give et par skilsmisse i tilfælde af utroskab, impotens eller hvis en af ægtefællerne simpelthen stak af. Det var dog ilde set, og kun få blev rent faktisk skilt. I stedet levede man sammen med en person man ikke holdt af, men så adskilt som det var muligt i hjemmet.

Spørg eleverne:

Kan man være et uægte barn i dag?

Hvad gør vi med uønskede børn nu?

... OG HAR DE IKKE FESTET FÆRDIGT, SÅ FESTER DE ENDNU!

Blandt bønder sikrede ægteskabet både familiens overlevelse og familiens position i lokalsamfundet. De kongelige brugte ægteskaber til at styrke alliancer mellem nationer og fyrstendømmer. Prinser og prinsesser var dermed en vigtig "handelsvare". Så selvom royale bryllupper altid har været omgivet af eventyrstemning, pragt og overdådighed, har de sjældent været meget romantiske. Om prinsen og prinsessen levede lykkeligt til deres dages ende, beroede mere på deres personligheder, end på deres eventyrlige royale herkomst. Men i dag vælger de kongelige selv deres udkårne, og de royale bryllupper står i romantikkens tegn.

Kongelige bryllupper er i dag en stor fest for hele nationen, men har det altid været sådan?

Indtil midten af 1700-tallet kunne kongen indkræve "prinsessestyr". Det var en ekstraskat, der blev pålagt bønderne, som på denne måde var med til at betale de mange udgifter. Bønderne selv mærkede ikke meget til festlighederne, da de foregik i hovedstaden. Og fordi det var godsejeren, der opkrævede skatterne, er det ikke sikkert, at bønderne vidste, at det var det, de betalte til.

At kongen skulle giftes, var langt op i 1800-tallet som sagt ikke noget, man vidste meget om på landet. Det er først en begivenhed, man begyndte at gå op i

ved slutningen af 1800-tallet, da aviser kunne bringe reportager og billeder fra de store festligheder. Ved Christian d. IX's guldbryllop i 1892 strømmede 55.000 mennesker fra hele landet til København for at deltage i festlighederne.

Spørg eleverne:

Undersøg hvordan Snehvide og Tørnerose fandt deres prinser. Sammenlign med hvordan royale i gamle dage valgte deres ægtefæller. Og hvordan kronprins Frederik og prins Joakim har fundet deres koner.

Læs mere:

Eventyr om bryllupper:

H.C. Andersen: *Klods Hans*

J.L.K. Grimm: *Askepot*

J.L.K. Grimm: *Snehvide og de syv små dværge*

H.C. Andersen: *Svinedrengen*

H.C. Andersen: *Prinsessen på ærten*

Om bryllupper generelt:

Else Marie Kofod: *Politikens Bryllupsbog*

Om bondebrylluppets traditioner og overtro:

Annikki Kaivola-Bregenhøj: *Bondebryllup*

Axel Steensberg, (red.): *Dagligliv i Danmark, bind V*

Poul G. Wemmelund: *Livets tider*

Ewald Tang Kristensen: *Det jydsk almueliv*

J.S. Møller: *Fester og højtider i gamle dage, bind I*

Historier om bryllupsskæbner:

Jeppe Aakjær: *Sidsels brudelys* i novellesamlingen *De stille folk*

Johannes V. Jensen: *Jørgine* i novellesamlingen *En himmerlandshistorie*

Steen Steensen Blicher: *Hosekræmmeren*

Margit Søderholm: *Driver dug, falder regn*

Undervisningsmateriale: Charlotte Lehmann
Redaktion: Kåre Bluitgen, Anja Jørgensen,
Inge-Mette Petersen, Britta Vejen Jensen.
I samarbejde med: Darger & Co.
og Undervisningsministeriet
Illustrationer: Mette Marcussen
Layout: Camilla Jørgensen

Tak til Frilandsmuseets inspektører, Charlotte Stjerne,
Mikkel Rytter, Gerda Petri, Else Marie Kofod og
Dansk Folkemindesamling

Frilandsmuseet, Kongevejen 100, 2800 Kgs. Lyngby
www.natmus.dk, uvfri@natmus.dk